

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет будівництва і архітектури

ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ І МІСТОБУДУВАННЯ
ЧАСТИНА 3
ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ АРХІТЕКТУРИ
(V СТ. - СЕР. XIX СТ.)
ДЕРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА КРАЇН ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

Методичні вказівки до практичних семінарських занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 19 «Будівництво та архітектура»,
освітньої програми 191 «Архітектура та містобудування»

Київ 2025

УДК 72.03

I-90

Укладач Г. В. Шевцова, д-р арх., професор

Рецензент О. О. Горбик, канд. арх., доцент

Відповідальний за випуск О. С. Слепцов, д-р арх., професор

Затверджено на засіданні кафедри основ архітектури та архітектурного проектування, протокол №6 від 29 листопада 2024 року.

В авторській редакції.

Історія архітектури і містобудування: Частина 3. Історія світової I-90 архітектури (V ст. – сер. XIX ст.). Дерев'яна архітектура країн Європи та Азії [Електронний ресурс] : методичні вказівки до практичних семінарських занять / уклад. Г. В. Шевцова – Київ : КНУБА, 2025. – 12 с.

Розглянуто загальні положення щодо місця і ролі курсу, його мети і завдання. Наведено методичні вказівки до проведення практичних семінарських занять: вказано зміст і теми семінарів та запитання для підготовки до них, наведено літературу щодо кожної з тем та рекомендації щодо підготовки до семінарів.

Призначено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 19 «Будівництво та архітектура», освітньої програми 191 «Архітектура та містобудування».

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курс «Історія світової архітектури і містобудування» є важливою складовою підготовки кваліфікованого архітектора.

Третя частина курсу: «Історія світової архітектури (V ст. – сер. XIX ст.): Дерев'яна архітектура країн Європи та Азії» є складовою освітньої програми підготовки Бакалавра (перший освітній рівень) галузі знань 19 «Будівництво та архітектура», освітньої програми 191 «Архітектура та містобудування». Курс охоплює історію розвитку дерев'яної архітектури країн Європи та Азії від V до сер. XIX ст. та відноситься до ряду загальнотеоретичних дисциплін, що складають основу галузі фундаментальних знань базового циклу підготовки фахівців-архітекторів широкого профілю.

Метою курсу є ознайомлення студентів з історією та основною логікою процесів розвитку дерев'яної архітектури країн Європи та Азії, включаючи її базові принципи, витоки, композиції і конструкції, стилістичні характеристики та аспект взаємного впливу мурованої і дерев'яної архітектури.

Завдання курсу:

- Ознайомлення з загальною історичною картиною та основними характеристиками (закономірностями і особливостями) розвитку дерев'яної архітектури Європи та Азії;
- Ознайомлення з базовими процесами формування дерев'яної архітектури в світі, що ставали основами для розвитку та причинами взаємовпливів чи змішування дерев'яної і мурованої (камінь, цегла) архітектури;
- Ознайомлення з основними конструктивними системами і похідними просторовими формами дерев'яного будівництва світу;
- Ознайомлення з логікою сакралізації ужиткових форм дерев'яної архітектури та становлення композиції і семантики дерев'яних культових будівель світу;
- Ознайомлення з видами і типологією просторових форм та конструкцій, основними типологічними групами дерев'яної архітектури країн Європи та Азії;
- Ознайомлення з логікою стилістичних взаємовпливів дерев'яних будівель світу в аспекті взаємодії місцевої автентики та глобальних стилістичних течій в архітектурі;
- Ознайомлення з окремими визначними пам'ятками дерев'яної та дерев'яно-мурованої архітектури окремих країн Східної та Західної Європи, Кавказу, Південної, Південно-Східної та Далекосхідної та Азії.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати і розуміти:

- загальну світову логіку, закономірності та особливості розвитку і взаємовпливів дерев'яної архітектури країн Європи та Азії;
- витоки, початкові процеси формотворення і сакралізації дерев'яної сакральної архітектури країн Європи та Азії;
- основні конструктивні системи та типологічні групи дерев'яної архітектури країн Європи та Азії;
- базові глобальні та локальні архітектурні стилі і течії, що формували дерев'яну архітектуру країн Європи та Азії, або ж впливали на неї;
- конкретні видатні пам'ятки дерев'яної та змішаної дерев'яно-мурованої архітектури окремих країн Східної та Західної Європи, Кавказу, Південної, Південно-Східної та Далекосхідної та Азії.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен вміти:

- візуально розрізняти конструкцію, типологічні особливості та стилістику пам'яток дерев'яної архітектури країн Східної та Західної Європи, Кавказу, Південної, Південно-Східної та Далекосхідної та Азії;
- розкрити свої знання вербально, користуючись прийнятою архітектурною термінологією;
- розкрити свої знання графічно: бути в змозі начерково зображувати основні конструктивні, просторові та стилістичні характеристики пам'яток з матеріалу курсу.

**Обсяг роботи студентів з вивчення третьої частини курсу:
«Дерев'яна архітектура країн Європи та Азії Сходу»,
види робіт і форми контролю**

Всього для вивчення дисципліни відведено 75 годин. З них передбачено 10 (20 годин) лекцій, 3 семінарські заняття (6 годин), 49 годин самостійної роботи під контролем викладача, під час яких студентами виконується підготовка до семінарських занять та індивідуальне завдання. Контроль знань студентів підводиться на основі їх усних відповідей на семінарах, результатів виконання індивідуального завдання та підсумкового іспиту по матеріалу всього курсу.

Роль практичних семінарських занять у вивченні матеріалу є надзвичайно важливою. Саме на семінарах, в процесі розмов з викладачем і критичного обговорення матеріалу, пасивно вивченого під час слухання лекцій та читання навчальної літератури, здійснюється

якісний перехід знань студентів в активну форму, що надалі сформує можливість творчо застосовувати їх на практиці (в проектуванні та науковій роботі). В тому числі, на семінарах будуть проводитися колективні тренінги на візуальне розпізнавання архітектурних пам'яток по ілюстративних зображеннях (картках з фотографіями), що надалі суттєво полегшить для студентів виконання індивідуального завдання.

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар №1. Дерев'яна архітектура країн Європи (2 академічні години).

Питання по темі семінару 1

Блок А: Передумови і витоки формування, основні конструкції і принципи дерев'яної архітектури світу

1. Які бувають конструктивні системи дерев'яного будівництва у світі і які чинники впливають на їх формування?
2. Як розповсюджені у світі ареали зрубу і каркасу?
3. Що таке аномальні зони розповсюдження зрубу і каркасу?
4. Які типи змішування зрубу і каркасу ви знаєте?
5. Що таке процеси сакралізації будівель?
6. Від яких типів ужиткових будівель можуть походити первинні храми і як це пов'язано з типом культури?
7. Які види архетипових композицій дерев'яних будівель існують? Опишіть їх з урахуванням зв'язку композиції та конструкції.
8. За якими ознаками можна визначити наявність, або відсутність взаємовпливів між дерев'яними будівлями різних культур?

Блок Б: Дерев'яні храми Західної і Східної Європи

9. Які існують композиційно-конструктивні типи дерев'яних церков Європи?
10. Які композиційні та конструктивні особливості і ареал розповсюдження базилікально-зрубних церков, базилікально-фахверкових церков, ставових церков?
11. Чим унікальні ставові церкви?
12. Чим унікальна фінська дерев'яна церква?
13. Чим відрізняються базилікально-зрубні та базилікально-фахверкові типи церков?
14. Чим відрізняються польські та румунські дерев'яні церкви?
15. Окресліть взаємозв'язки дерев'яного будівництва з готичним стилем Європи.
16. Яка конструкція і композиція українських дерев'яних церков?

17. Які види конструкцій верхів українських дерев'яних церков бувають та звідки походять?

18. Чим унікальна українська дерев'яна церква?

19. До якого конструктивно-композиційного типу відноситься українська дерев'яна церква?

20. Які є територіальні відмінності українських дерев'яних церков, а що в усіх цих типах є спільного?

21. Які є локальні різновиди (регіональні типи) українських дерев'яних церков?

22. Що поєднує лемківські та бойківські церкви?

23. Що спільного у гуцульських церков з архітектурою Кавказу?

24. Як вписуються дерев'яні церкви Європи в картину розвитку та змін її магістральних історичних стилів (Візантія, Романіка, Готика, Ренесанс, Бароко,) і чим від них відрізняються?

Практичні рекомендації з підготовки до семінару 1

Першу частину семінару 1 (блок А) присвячено розгляду базової теми передумов формування, основних конструкцій і принципів дерев'яної архітектури світу. Простіше кажучи, цей матеріал дає студенту відповідь на питання ЧОМУ дерев'яна архітектура нашої планети є така, як вона є, та чим спровокувало її часові та регіональні розбіжності. Знання цього матеріалу обумовлює становлення в студентів загального бачення розвитку дерев'яної архітектури світу як спільного розвинутого хронологічно і географічно живого процесу, що має свої закономірності та специфіку. Засвоївши для себе ці базові знання, студент буде в змозі зрозуміти та оцінити будь яке явище дерев'яної архітектури світу, в тому числі не тільки історичне, але й і таке, що має відношення до сучасної архітектури. Цей фундамент створює в голові студента щось на зразок інформаційного стовбура, на якій надалі за потреби він зможе додавати будь які нові елементи, безпомилково знаходячи їм місце в різноманітній мозаїці дерев'яної архітектури різних часів та культур. Під час підготовки до першої частину семінару студенту слід акцентувати увагу саме на сприйнятті розвитку дерев'яної архітектури як глобального світового процесу становлення базових конструкцій і типології просторових форм, де на початкових етапах ще не розрізнялися функції господарського, житлового, громадського та сакрального.

Друга частина семінару 1 (блок Б) присвячена розвитку і розмаїттю дерев'яних храмів (церков і синагог) Західної і Східної Європи. Тут студента очікують більш звичні сходинки вивчення характеристик і особливостей тих чи інших видів архітектурних пам'яток з конкретними прикладами. Під час підготовки до другої частини семінару в першу

чергу слід звернути пильну увагу на подану на початку викладення матеріалу лекційного курсу таблицю конструктивно-просторових типів храмів Європи. Специфіка дерев'яної архітектури храмів Європи також має певні відгомони глобальних європейських стилів мурованої архітектури (Античність, Візантія, романіка, готика, бароко, класицизм), що вивчалися на першому курсі, тому повторити цей матеріал перед семінаром буде доцільно. Відповіді на семінарі щодо характеристик тих чи інших типів дерев'яних храмів Європи, бажано базувати на висвітленні особливостей їх просторово-конструктивної форми та критеріях оцінки міри самобутності чи схожості з глобальною стилістикою мурованої архітектури регіону. Важливим аспектом є також формування розуміння генеалогічних зв'язків (попередників, родинних будівель і нащадків) того чи іншого типу церков Європи, які у випадку дерев'яної архітектури, як правило, сягають далеко за межі регіону існування та часу зведення.

Список літератури до семінару 1

1. *Дерев'яні синагоги України* / Тит Геврик // Сучасність. – 1985. – ч. 11 (295). – С.44-56. <http://lostart.org.ua/ua/research/396.html>
2. *Критерії домінування і ареали розповсюдження зрубної і каркасної систем дерев'яного будівництва в світі* / Г.В. Шевцова // Архітектура: Вісник Львівського національного університету «Львівська політехніка». – 2015. – № 816. – С. 41-51. <https://vlp.com.ua/node/14274>
3. *Романтичні твори дерев'яного сакрального зодчества архітектора Олега Слєпцова: світові та національні ідеї формотворення* / Г. Шевцова, Г. Пономаренко // Архітектурний вісник КНУБА. – 2019. - №20. – С. 73-106. <http://av.knuba.edu.ua/article/view/193402>
4. *Шевцова Галина. Генеза української дерев'яної церкви: світовий контекст і унікальність* / Г.В. Шевцова. – Харків-Київ: О. Савчук, 2019. – 276 с.
5. *Шевцова Г. Дерев'яні церкви України* / Г.В. Шевцова. – Київ : Грані-Т, 2007.– 376 с.
6. *Beam-pillar and blockhouse wooden construction systems in the world: the areas of domination and mixing zones* / Galyna Shevtsova // Traverse. Kyoto University Architectural Journal. – 2017. – № 18. – С. 93-108.
7. *Buxton D. The wooden churches of Eastern Europe. An introductory survey* / D. Buxton. – London: Cambridge University press, 2008.– 406 p.

Посилання на візуалізації дерев'яних церков Європи:

Візуалізації знищених дерев'яних церков Східної України за обмірами 1930-х років:

• *Видавець* Олександр Савчук. Стефан Таранушенко. «Знищені шедеври української дерев'яної сакральної архітектури» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://savchook.com/books/taranushenko3d/> (дата звернення: 19.12.2024). – Назва з екрана.

Візуалізації дерев'яних храмів Польщі (землі Малопольські та Підкарпаття), як католицьких костьолів, так і церков українського типу (дивитися зверху у вкладці [objects] – [churches] та [orthodox churches]):

• *DIGITAL UNESCO. Archives* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://digitalunesco.pl/portfolio-item/> (дата звернення: 19.12.2024). – Назва з екрана.

Сайти з візуальними матеріалами про дерев'яні синагоги:

My shtetl. Jewish towns of Ukraine. Синагоги України [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://myshtetl.org/synagogues/syn_galicia4.html?fbclid=IwAR1If_raM_zJ_rmRCy4VGzsK_sv_HT3dcFcnKU76IBNZ9uWMW4hfsseGXQ

https://myshtetl.org/synagogues/syn_podol2.html?fbclid=IwAR2DkSy1Y6O-xAJxbsPH1G2zv6QafQExXgsEjsyMnMATZmPpSaaFKcdEwak

https://myshtetl.org/synagogues/syn_galicia2.html?fbclid=IwAR2XWMtEDRTHyJEeDtbz4-RI7vzaXNSHQFWgJ18VHoSq6SuymX7NhF_V2Sc

(дата звернення: 19.12.2024). – Назва з екрана.

Семінар №2. Взаємовпливи дерев'яного і мурованого будівництва.

Дерев'яна архітектура країн Азії

(2 академічні години)

Питання по темі семінару 1

Блок А: Взаємовпливи дерев'яного і мурованого будівництва

1. Які основні композиції і конструкції храмів Кавказу ви знаєте? Наведіть приклади.

2. Що таке дарбазі і як воно пов'язано з гавітом?

3. Що в Давньоруській архітектурі було від Візантії, а що відрізнялось?

4. Які особливості архітектури Новгородського, Псковського і Володимирського князівств? Що в них спільного, а що відрізняється?

5. Які риси архітектури Кавказу та Давньої Русі має українська дерев'яна церква?

6. Які ви знаєте форми змішування мурованої і дерев'яної архітектури?

7. До чого можуть призвести процеси змішування мурованої і дерев'яної архітектури? Наведіть приклади.

8. Опишіть особовості оборонних мурованих храмів Румунської Буковини та проаналізуйте генезу (походження) цих форм.

9. Що таке Українське бароко та чим воно відрізняється від Європейського бароко?

10. Назвіть три основних типи українського бароко, та охарактеризуйте особливості їх форми та генези (походження). Наведіть приклади.

11. Опишіть процеси, які передували в Україні формуванню мурованих церков стилю Українське бароко (17-18ст.), наведіть приклади храмів перехідних муровано-дерев'яних форм 15-16 ст.

12. Опишіть форму та конструкцію дерев'яних синагог (були знищені у 20 ст. на території України, Польщі, Білорусії, Прибалтики). Які на ваш погляд архітектурні традиції вони уособлювали?

13. Опишіть форму та походження дерев'яних мечетей Узбекистану. Що в них спільного з архітектурою Давньої Персії, дарбазі, українською дерев'яною церквою?

Блок Б: Дерев'яна архітектура країн Азії

14. Охарактеризуйте принципові відмінності форми та конструкції дерев'яної архітектури Сходу і Заходу.

15. Охарактеризуйте принципову конструктивну систему буддійських храмів Китаю та окресліть її розвиток у часі. Наведіть приклади.

16. Чому конструкція доугун є настільки важливою?

17. Охарактеризуйте принципову конструктивну систему буддійських храмів Японії, та її зміни у часі. Наголосіть на спільних з Китаєм та відмінних від нього рисах. Наведіть приклади.

18. Охарактеризуйте особливості архітектури японського синто, їх розвиток у часі. Назвіть основні типи. Наголосіть на взаємовпливах з буддійською архітектурою.

19. Охарактеризуйте особливості, основні типи та різноманіття сакральної архітектури країн Індокитаю (М'янма, Камбоджа, Таїланд, В'єтнам та Лаос, Індонезія).

20. Що на ваш погляд в архітектурі країн Індокитаю пов'язано з китайськими впливами, що з індійськими, а що є самобутнім?

21. Охарактеризуйте взаємовідносини мурованої та дерев'яної архітектури у різних країнах Сходу.

22. Назвіть базові (архетипові) моделі храмів світу та опишіть місце української дерев'яної церкви.

23. Що на ваш погляд спільного у дерев'яній храмовій архітектурі країн Сходу і Заходу? До яких традицій більш схильна архітектура української дерев'яної церкви?

24. Що на ваш погляд сформувало більший вклад у скарбницю світової архітектури, традиції дерев'яного чи мурованого будівництва і чому?

Практичні рекомендації з підготовки до семінару 2

Тема першої частини семінару 2 (блок А) стосується питань взаємовпливів дерев'яної і мурованої архітектури, які розглянуті в рамках кількох країн Західної та Східної Європи, Кавказу та Середньої Азії. Цей процес багато в чому вплинув на вигляд як дерев'яних, так і мурованих архітектурних пам'яток світу, а у випадку розвитку мурованої архітектури – слугував каталізатором становлення багатьох глобальних стилів Європи та Азії, зокрема архітектури храмів (церков, мечетей, святилищ анімізму, індуїзму та буддизму) регіонів Середземномор'я, Європи, Кавказу і Малої Азії, Індії та країн Індокитайського регіону. В багатьох випадках цей же процес також приводив до формування різноманітних і оригінальних територіально обмежених (локальних) стилістичних течій та архітектурних типів. Тож саме на взаємозв'язку впливів мурованої і дерев'яної архітектури, що врешті продукувало формування нових архітектурних стилів та типів, як місцевого, так і глобального світового розповсюдження, і слід зосереджувати увагу під час підготовки до блоку А семінару 2.

Друга частина семінару (блок Б) присвячена матеріалу про дерев'яну архітектуру країн Південно-Східної Азії та Далекого Сходу (Індокитай, Китай і Японія). При підготовці до цього блоку рекомендується звертати увагу як на принципові відмінності дерев'яної архітектури країн Сходу від західних аналогів, так і на відчутні спільні риси, що створить в результаті глобальне розуміння історичних, регіональних і функціональних процесів розвитку дерев'яної архітектури у світі.

Список літератури до семінару 2

1. Буниатов Н. Г. Архитектура Армении / Н. Г. Буниатов, Ю. С. Яралов. – М.: Государственное издательство архитектуры и градостроительства, 1950. – 143 с.
2. Виноградова Н. А. Искусство Китая / Н. А. Виноградова – М.: Изобразительное искусство, 1988. - 104 с.
3. Ожегов С. Архитектура Индокитая / С. Ожегов, Т. Проскурякова, Хоанг Дао Кинь – М.: Стройиздат, 1988. - 312 с.

4. *Раллев А. Б.* История архитектуры развивающихся стран / Раллев А. Б. – К.: Вища Школа, 1986. – 248 с.
5. *Сумбадзе Л. З.* Архитектура грузинского народного жилища дарбази / Л. З. Сумбадзе – Тбилиси: Мецниерба, 1984. – 369 с.
6. *Шевцова Галина.* Генеза української дерев'яної церкви: світовий контекст і унікальність / Г.В. Шевцова. – Харків-Київ: О. Савчук, 2019. – 276 с.
7. *Шевцова Галина.* Історія японської архітектури і мистецтва / Г.В. Шевцова. – К.: Грані-Т, 2011. – 232 с.

Семінар №3. Виконання контрольної частини індивідуального завдання (2 академічні години)

На семінарі 3 починається цикл виконання індивідуального завдання, а саме, виконується перша його частина, контрольна аналітична робота. На виконання контрольної роботи студентами відводиться 40-45 хвилин семінару. Залишок часу використовується для перевірки зданих контрольних робіт з індивідуальним проробленням помилок кожного студента та подальшими консультаціями щодо виконання другої частини індивідуального завдання. Друга частина індивідуального завдання – графічна (графо-аналітична) робота – виконується студентами самостійно, під контролем викладача. Зміст індивідуального завдання, методичні рекомендації щодо виконання його обох частин (аудиторної та самостійної) та приклади виконання контрольної і графічної частин завдання наведено в окремому виданні методичних вказівок для третьої частини курсу «Історія світової архітектури і містобудування. Історія світової архітектури (V ст. – сер. XIX ст.): Дерев'яна архітектура країн Європи та Азії».

Навчально-методичне видання

ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ І МІСТОБУДУВАННЯ
ЧАСТИНА 3
ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ АРХІТЕКТУРИ
(V СТ. - СЕР. XIX СТ.)
ДЕРЕВ'ЯНА АРХІТЕКТУРА КРАЇН ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

Методичні вказівки до практичних семінарських занять
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 19 «Будівництво та архітектура»,
освітньої програми 191 «Архітектура та містобудування»

Укладач: **ШЕВЦОВА** Галина Вікторівна

Комп'ютерне верстання *А. П. Селівестрової*

Ум. друк. арк. 0,70. Обл.-вид. арк. 0,75
Електронний документ. Вид № 4/V-25.

Виконавець і виготовлювач
Київський національний університет будівництва і архітектури

Проспект Повітряних Сил, 31, Київ, Україна, 03680

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 808 від 13.02.2002 р